

...amb ROSER JUANOLA

Roser Juanola Terradellas és catedràtica d'Art i Educació a la Universitat de Girona. Compta amb una llarga experiència en la formació de mestres, en l'àmbit de l'educació visual i plàstica. S'ha ocupat de la formació inicial i permanent tant a la universitat com en infinitat de cursos, seminaris, tallers i conferències.

És autora de nombroses publicacions sobre art i educació, didàctica de les arts visuals i didàctica del patrimoni artístic. Ha dirigit també la col·lecció "Arte y Educación" de l'editorial Paidós.

És investigadora principal del grup interuniversitari de recerca "Patrimoni i Educació" considerat com a Grup Consolidat per la Generalitat de Catalunya.

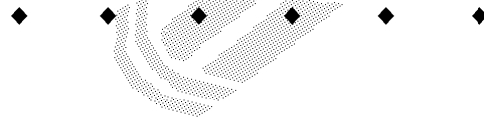
En aquests moments és la coordinadora del doctorat interuniversitari amb menció de qualitat "Arts visuals i educació, un enfocament construccionista", del Departament de Didàctiques Específiques de la Universitat de Girona.

Podríem començar parlant dels temps de canvis que tenim ja a tocar. Com valora l'actual procés de convergència? Creus que en alguna mesura pot paliar els errors del passat?

Considero el canvi com a necessari i amb aspectes molt positius. Estic d'acord amb facilitar la mobilitat dels estudiants, la millor compaginació dels estudis amb el treball a través de facilitar una formació semipresencial i crear carreres i especialitats adaptades a les necessitats de la societat actual, entre altres qüestions. També trobo important el fet de valorar el "saber ser" a més a més de la formació en continguts. En general, em sembla imprescindible que la reforma estigui propera al món professional perquè respongui a les necessitats socials; en aquest aspecte estàvem endarrerits. Em preocupa, però, la seva aplicació; les intencions les veig coherents, però, havent viscut altres processos anteriors no acabo de confiar-hi perquè sovint es fan aplicacions a la baixa i a cost zero, i després no poden atendre les expectatives creades. Les intencions polítiques han d'anar d'acord amb els pressupostos i recursos assignats.

En l'actual panorama de canvis en la formació del mestre, quin paper creus que haurien de jugar les didàctiques específiques?

Cal dir que les didàctiques específiques són fonamentals dins la formació dels i les mestres, i que en l'actualitat poden fer aportacions d'innovació i recerca en cada una de les didàctiques i també en treballs transversals, multi o interdisciplinaris. Les recerques de les didàctiques específiques són emergents perquè interessen els professors en actiu, els estudiants de formació inicial i permanent, connecten amb tot tipus de docents, amb el món professional, amb la innovació i vinculen l'educació amb tots els camps del saber. Aquestes recerques no sols assoleixen un gran impacte en publicacions i congressos, sinó que formen part de molts programes europeus. En el nostre cas, que fem recerca en educació artística i patrimoni, veiem que les nostres

línies de recerca formen part de les línies prioritàries de la UNESCO, i el mateix passa amb educació ambiental, en didàctica de la llengua i altres.

De fet, en el panorama actual europeu, abans d'implantar del tot el canvi, alguns departaments de didàctiques específiques ja estem treballant amb altres departaments afins; concretament, en el nostre cas, estem en contacte amb el departament de didàctiques específiques de la universitat de Ginebra, i crec que l'espai europeu afavorirà aquestes col·laboracions, que enfortiran molt les didàctiques.

En aquest procés de convergència s'apunta la tendència a la interdisciplinarietat. Hi ha, però, qui es mostra preocupat per la necessitat, en la formació del docent, d'abordar la interdisciplinarietat des d'una bona base de coneixements de les diverses disciplines. Creus que aquest és un fals problema? És possible construir un coneixement holístic a la vegada que aprenem continguts específics d'una àrea?

Quan parlem d'interdisciplinarietat caldria fer algunes distincions bàsiques en les quals ara seria llarg d'entrar. Parlar d'interdisciplinarietat comporta un compromís difícil d'assolir. És cert que cal apuntar cap a una construcció d'un coneixement més relacional, en la qual es potenciï la vinculació dels diferents sabers. Això ens porta a una aplicació metodològica que necessita una planificació feta en equip, una obertura dels docents envers el coneixement general i l'específic. Alguns d'aquests problemes no els tenim solucionats, però és evident que s'ha de caminar cap a un treball transversal sense banalitzar la interdisciplinarietat.

Què pot aportar l'educació visual i plàstica a una visió interdisciplinària de l'educació?

Sóc molt partidària de la interrelació de les arts. Quasi només entenc l'educació artístic-estètica dins una formació global en el pensament i les actituds de totes les manifestacions artístiques. Les experiències que s'han fet en aquest sentit, com en el cas del DAM (un departament en què s'investigava en arts visuals, literàries, musicals, cinema, etc.) de la universitat de Bolònia —orientat en els seus inicis per Umberto Eco— han aportat un gran progrés i són referents importants dins la història de l'educació artística. La complexitat per a desenvolupar-ho i la manca de continuïtat en el suport institucional han comportat sovint que aquestes experiències hagin desembocat en un reduccionisme, i que no hagin pogut mantenir el seu compromís inicial.

Però això seria també un clar exemple de la desconfiança que podem tenir alguns que ja hem vist minvar determinats projectes, i seria el motiu pel qual he manifestat anteriorment recels en l'aplicació de la reforma que iniciem, ja que entenc que si es volen fer apostes que excel·leixin, hi ha d'haver compromisos institucionals i pressupostaris sòlids.

Què penses del pes que les àrees artístiques tenen en l'actual currículum de mestre? Quins canvis desitjaries per al futur?

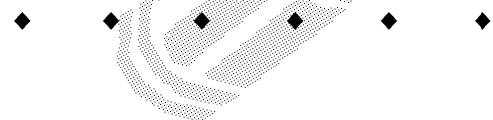
Com que he treballat molt temps en propostes de plans docents i compto amb 30 anys d'experiència en la formació de mestres i he pogut experimentar diferents plans, crec en l'equilibri del generalista i l'especialista. Penso que una formació que parteix d'una cultura general i deriva cap a un itinerari específic és l'adequada. Ja hi havia hagut algunes propostes en aquest sentit que no van poder progressar en el seu moment (com el conegut treball de la comissió 15 en la dècada dels anys vuitanta), però tinc l'esperança que ara puguem tenir una bona ocasió per aplicar aquest plantejament.

Reivindicaria una formació en què hi hagués tants itineraris com camps del saber, basats en una formació general, si bé no caldria que cada universitat els desenvolupés tots, sinó que cada una tirés endavant aquells que pogués.

Sembla clar, en tot cas, que tornem a un mestre generalista. Caldria pensar com garantim la formació en àmbits de l'educació primària amb una forta especificitat, com és el cas de l'educació musical o l'educació visual i plàstica. Quina és la teva aposta? Itineraris dins la carrera, màsters...?

La meua proposta seria que l'alumnat pogués optar per una lleugera especialització en el grau en àmbits representatius, com educació artística, educació científic-tecnològica, educació social-ambiental, educació en llengua i literatura i educació física. Aquesta especialització es pot ampliar en màsters i doctorats si cal. I no cal fer-ho immediatament, hi ha tota la vida per endavant. La idea seria que les persones poguessin fer pauses i donar pas a altres projectes personals, i en una altra etapa, reprendre estudis. No hauria de ser una angouxa, sinó una tranquil·litat saber que tens uns estudis articulats, i que quan vulguis, podràs reprendre'ls.

Pel que fa a l'ensenyament secundari, què penses de la formació didàctica que es dona actualment als

llicenciats? Com creus que s'hauria de repensar aquest tema en el futur?

Seria fonamental resoldre la formació inicial i permanent del professorat de secundària. Caldria propiciar el diàleg amb aquest col·lectiu, amb el qual no fem un treball prou coordinat.

Hi hauria d'haver una presència de les didàctiques específiques en les diverses llicenciatures, i la possibilitat de continuar dialogant un cop acabada la carrera, fent servir les facultats d'educació com a plataforma i catalitzador per donar una orientació adequada en els diversos àmbits educatius (infantil, primària, secundària, educació no formal, educació especial), a fi de poder comptar amb professionals preparats, amb un perfil adequat al lloc de treball i oferir-los una formació continuada.

L'educació visual i plàstica, a les darreres dècades, ha sumat diversos processos de renovació que, a vegades, s'han limitat al debat acadèmic però no han entrat en la realitat escolar. Penso que aquest mateix problema s'ha donat també en altres àrees. Creus que estem donant als mestres d'educació infantil i primària una formació que s'adequa al que serà la seva realitat professional?

La formació a les facultats d'Educació hauria d'anar més enllà de la formació dels seus estudiants, i hauria de ser com un referent en la innovació. Aquesta formació hauria d'estar més propera a les aules. Hem de trobar un equilibri: que la innovació parteixi de la reflexió sobre les pràctiques més consolidades, com són les dels educadors dels diferents nivells, i que l'evolució no sigui un trencament desconsiderat que ignori els valors que aquests educadors han adquirit al llarg del temps. Hi ha d'haver una permeabilitat entre el que s'ha fet sempre i el que es vol innovar. No es pot pretendre innovar de sobte sense conèixer els gestos del professor que estan instal·lats de temps. Per a saber-ho copsar cal un diàleg llarg i continuat, on l'aprenentatge entre els investigadors i els docents en actiu és recíproc.

Penses que la formació permanent està aconseguint apropar la innovació teòrica a la pràctica a peu d'aula?

La innovació teòrica no pot arribar a l'aula amb un desconeixement del que s'hi fa. Cal convivència i aprenentatge mutu. La recerca ha de reflexionar sobre la pràctica i la pràctica s'ha de poder obrir a noves propostes que només podrà ubicar partint de les que ja té.

A vegades demanem als mestres que traslladin a l'escola tota la complexitat del debat que hi ha en una àrea de coneixement. Això és certament difícil en termes de "transposició didàctica". El cas de l'educació visual i plàstica és prou clar: podem demanar al mestre que treballi simultàniament sobre conceptes tan complexos com art, cultura visual, patrimoni, etc.?

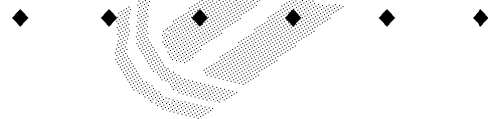
Caldria un major consens dins les àrees de coneixement. Seria útil comptar amb més publicacions, materials didàctics, i sobretot més debat participatiu entre els diferents estaments implicats. Si ja en la formació inicial s'apliqués una lleugera especialització, que després passaria a formació d'experts en els màsters i a investigació en el doctorat, es crearia tot un teixit d'ensenyants (comunitat educativa, que es diu ara) que tindrien una major presència als seminaris, congressos i fóruns que se celebren, i farien arribar les seves veus, fent possible la retroalimentació entre el debat teòric i la realitat a les aules.

Les didàctiques específiques han anat guanyant solidesa a la universitat. En bona mesura, això es deu al treball fet en l'àmbit de la recerca. Quines línies et semblen prioritàries?

Crec que darrerament les didàctiques específiques no estan fent un front comú com s'havia fet en altres moments. Els congressos de didàctiques específiques van tenir un inici a Santiago de Compostel·la i a Granada, i no han tingut continuïtat, tot i que últimament hi ha hagut converses i propostes de represa. En el cas de Girona estem en contacte amb diferents departaments de didàctiques específiques europeus i volem portar a terme una recerca sobre els gestos dels professors. Volem que les recerques sobre transposició didàctica, concretament en les disciplines artístiques (música, arts visuals, arts dramàtiques, literatura) no siguin adequacions teòriques d'altres recerques i que parteixin del treball quotidià dels mestres i docents en general.

Quina percepció tens de la feina que els mestres fan a l'aula, en el dia a dia, pel que fa a l'educació visual i plàstica? Diries que encara pesen les antigues rutines? Penses que l'entusiasme per innovar ha augmentat o ha minvat?

El cas més satisfactori és el de l'educació infantil. En els 30 anys que he dedicat a la formació de mestres penso que podem fer un balanç positiu de l'evolució de l'educació infantil, tant pel que fa a instal·lacions com a

critèris, qualitat en general. Parlo de l'educació artística, però també de l'educació en general. Penso que si un nivell educatiu excel·leix ho fa en tots els camps del coneixement. En el cas de la primària, l'educació artística, en general, no gaudeix d'un nivell de qualitat. Però crec que també falta un reforç general a tota l'etapa i en totes les disciplines per a donar-li una identitat. La crisi de l'educació artística a primària participa de la crisi general l'educació primària dins del sistema educatiu. Espero i desitjo que afrontem aquests reptes i que dintre d'un temps les coses siguin ben diferents.

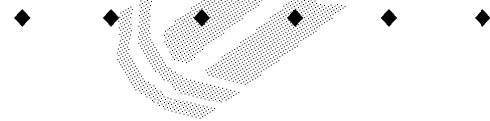
Un dels moments destacats i en què es considera que l'educació, en general, gaudia d'un molt bon nivell, com per exemple en els anys de la república, l'educació artística era excel·lent en totes les etapes i modalitats: musical, visual, literària, rítmica. Pensem que en la formació de mestres participaven artistes i pedagogs com

Rafael Solanic o Pau Gargallo, i algunes escoles com la de Montdor van gaudir del mestratge de Torres Garcia i altres mestres sensibilitzades. Tots ells han sigut persones abnegades i entusiastes que han escrit textos i que estaven al cas de les metodologies més innovadores a Europa. Però hi havia un clima general que ho afavoria.

Pots posar-nos algun exemple interessant d'ara mateix?

Puc citar el treball de col·laboració fet amb les escoles UNESCO i els ajuntaments de Girona i Olot, coordinat pel centre UNESCO i el professor Joan Vallès, de la universitat de Girona, amb la participació del professor Marian Vayreda sobre el projecte de ciutat anomenat "apadrinem escultures". És interessant ressaltar també l'experiència de l'escola de Vidreres, que durant molts anys ha portat una aula d'educació artística a càrrec de

Clara Perxacs i que era fruit d'un acord del claustre perquè aquesta mestra portés l'aula. Aquesta professora, juntament amb Muntxa Calbó, de la universitat de Girona, ha desenvolupat una experiència d'educació multicultural a partir del tema de les tetes i de la gastronomia. Una altra experiència que puc citar també és la d'un altre artista a l'escola Eiximenis, duta a terme per Pep Admetlla, que també se centra en una activitat vinculada amb la ciutat i que ha obtingut un premi. L'experiència de l'any dedicat a l'arquitecte Rafael Massó ha implicat també moltes escoles, per parlar de persones d'un entorn pròxim i que conec en profunditat. Citaria aquestes, entre moltes altres.

Una de les demandes més urgents que es plantegen a l'ensenyament obligatori és la de preparar els nens i nenes per conviure en societats multiculturals. Què pot aportar l'educació visual i plàstica en aquest camp?

Cal dir que de les teoritzacions més importants que hi ha hagut sobre la implantació de l'educació multicultural han estat basades en experiències d'educació artística. En el nostre àmbit Rachel Mason i June McFee ja als anys 60 van donar referents i van proposar actuacions. La facilitat de treballar amb imatges, i el fet d'implicar una educació sensorial, més que un llenguatge verbal, fa accessible i proper aquest tema. Actualment la majoria dels projectes europeus sobre patrimoni estan orientats en aquesta direcció. Sovint, en països llatino-americans, o fins i tot en territoris en conflicte com Colòmbia o Israel, l'educació artística és prioritària per a transmetre missatges i valors de pau. No cal dir que l'educació emocional, ara reivindicada des de l'educació general, fins fa poc només estava relegada a l'educació artística, que s'ha ocupat de suplir aquest buit, considerat tradicionalment un tema d'ordre menor.

El patrimoni artístic és, ara mateix, objecte d'un interès renovat. Com podem, des de l'escola, posar en valor el patrimoni? Què ens aportarà fer-ho?

Per patrimoni artístic hem d'entendre molt més que patrimoni monumental. Cal introduir un concepte obert, plural i renovat de patrimoni artístic. Per a nosaltres és una línia fonamental d'investigació, on hem introduït la vinculació amb el patrimoni ambiental, el patrimoni immaterial, la cultura popular i l'art contemporani. Des de l'escola s'ha d'aplicar relacionant la cultura propera amb altres cultures llunyanes, fent dialogar la pluralitat de cultures i el llegat del passat amb el present. El patrimoni

ens ajuda a construir la identitat, però hem d'entendre aquesta idea sense hegemonies preestablertes.

Certament, patrimoni i identitat estan estretament vinculats. Vosaltres heu fet experiències molt interessants des d'una concepció multicultural del patrimoni. Pots explicar-les breument?

Hem començat per voler situar un concepte nou de patrimoni, posant en contacte diferents cultures. Hem dut a terme projectes a Mèxic, a Cuba i ara a Algèria. També estem fent un projecte per a la comunitat universitària a fi de sensibilitzar sobre les ciutats històriques. El projecte vol aconseguir que tots els estaments de la universitat, alumnes, professors, personal no docent i ex alumnes tinguin recursos interpretatius sobre el patrimoni, i concretament sobre el patrimoni de la mateixa universitat a què pertanyen. És un projecte vinculat al Fòrum UNESCO i l'institut del Patrimoni Cultural de Catalunya, de recent creació i amb seu a Girona.

Els mestres compten amb eines molt valuoses fora de l'aula. Els museus i centres d'art s'han dotat, des de fa anys, de departaments educatius que ofereixen activitats, visites, tallers, etc. Penses que aquesta és una via suficientment aprofitada?

Penso que les iniciatives de les universitats per formar educadors de museus i centres d'art són molt necessàries. Nosaltres vam plantejar l'oferta del primer postgrau que s'ha fet d'aquest tema a l'any 2000, i ara continua a la universitat de València. Cal unificar la formació dels educadors de museu, perquè l'educació és un tema prou important com perquè les persones dels departaments d'Educació la puguin garantir amb una formació adequada.

Alguns experts parlen de la importància de vincular a l'ensenyament agents culturals externs. Creus que hi ha una vertebració suficient entre escoles, artistes, museus i gestors culturals?

No, no hi ha prou vinculació, i cal un diàleg intersubjectiu que ens pot enriquir a tots.

*Transcripció i fotografies a càrrec de l'entrevistador,
Albert Macaya
Didàctica de l'Expressió Plàstica*